

KÜLTEPE MENŞELİ YENİ BİR KALIP *

KUTLU EMRE

Kültepe-Kaniş höyüğünün güneyinde, J-V plankaredeki tarlanın sathında, köylüler tarafından, bulunmuş olan taş kalıp şimdi Kayseri müzesinde teşhir edilmektedir. Bu eseri yayınlamama müsaade buyuran müze müdürü sayın Halit Doral'a teşekkürlerimi sunarım.

Bilindiği gibi, bilhassa, Kültepe kazılarının yardımı ile Orta Anadolu'nun diğer merkezlerinde¹ bulunmuş olan "Kurşun figürin ve kalıplarının" devirlerini, kesin olarak, tayin etmek mümkün olmuştur². Bu eserlerin tekâmül ve yayılış sahasının Kızılırmak nehri kavşi içine ve Kayseri ovasına inhisar etmediği, Güneydoğu Anadolu'da Zencirli³ ve Tel-el-Cüdeyde⁴ 'den batıda Acemhöyük'e⁵ ve Konya yanındaki Karahöyük'e⁶ kadar erişen geniş bir alana dağıldığı anlaşılmaktadır.

* Bu makale, Alexander von Humboldt burslusu olarak, Saarbrücken Üniversitesinde, 1968/69 yılında hazırladığım "Anadolu kurşun figürinleri ve kalıpları" konulu çalışmanın bir kısmıdır. Aynı yazı almanca olarak da yayınlanacaktır.

¹ E. F. Schmidt, The Alishar Hüyük, seasons 1928-29. Part I. OIP XIX. Chicago 1932, s. 127-128, Res. 157; H. H. von der Osten, The Alishar Hüyük, seasons 1930-32. Part II, OIP XXIX. Chicago 1937, s. 191, Res. 230; K. Bittel, Ausgrabungen in Boğazköy 1938, MDOG (1939), s. 24, 26, Res. 26, 27.

² T. Özgüç, Kültepe Kazısı Raporu 1948. T. T. K. Yayınlarından, V-10. Ankara 1950, s. 88, 89, Rs. 434; N. - T. Özgüç, Kültepe Kazısı Raporu 1949. T. T. K. Yayınlarından, V - 12. Ankara 1953, s. 69 v.d., Res. 278/506; T. Özgüç, Kültepe-Kaniş, Assur Ticaret Kolonilerinin merkezinde yapılan yeni araştırmalar. T. T. K. Yayınlarından, V - 19. Ankara 1959, s. 51 v.d., Lev. XXXIV, 3-4; N. Özgüç, Kültepe Mühür Baskılarında Anadolu Grubu, T. T. K. Yayınlarından, V - 22. Ankara 1965, s. 26, Lev. XXXIII, 106.

³ W. Andrea, Die Kleinfunde von Sendschirli, Ausgrabungen in Sendschirli, V. Berlin 1943, s. 113, Res. 159.

⁴ Tel-el-Cüdeyde kazılarında bulunmuş ve henüz neşredilmemiş olan bir kurşun figürinin Antakya müzesinde bulunduğunu Dr. W. Orthmann bana lütfen bildirdi. Kendisine teşekkür ederim.

⁵ N. Özgüç, Acemhöyük Kazıları - Anadolu/Anatolia X (1966), s. 26 v.d., Lev. XXIV, 1.

⁶ S. Alp, Zylindersiegel aus Karahöyük bei Konya, T. T. K. Yayınlarından, V - 26. Ankara 1968, s. 15 ve 270'de. S. Alp, Konya Karahöyük'te bulunduğunu

Kültepe kurşun figürin kalıplarının en çok bulunduğu merkez olarak başta gelmektedir. Bunlar Kaniş Karumu'nda atölyelerde, evlerde in-situ durumunda bulunmuştur⁷. Bu hal Kaniş Karumunun Assur Ticaret Kolonileri çağında, bu türlü eserlerin yapımında ve satımında önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Kayseri müzesindeki bu kalıp, a) kazılarda bulunmamış olmasına rağmen, Kaniş Karumunun sayı üstünlüğünü ortaya koymasına, b) üzerine işlenmiş olan konu bakımından ilgi çekicidir:

Lev. I, a-b; Res. 1: Kayseri müzesi, No. 4370.

Kalıp, steatitden; siyah renkli. Yük. 5. 3 cm.; gen. 3,2 cm.; ka. 2 cm. Dikdörtgen prizma şeklinde olup, arka yüzü hafifce kavilidir.

Üzerinde biri kadın, diğeri erkek olmak üzere bir tanrı çifti ve aralarında bir antilop (gazel) tasviri vardır.

Tanrı, yukarı doğru içbükey hatlarla daralan bir başlık giymiştir. Yivlerin ortada karşılaşması, enine taranmış olan külâha derinlik kazandırmıştır. Dolgun yanaklarına kadar inen iri kulakları, alnını da örten külâhın alt kenarından, yukarıya doğru, taşmaktadır. Gözleri büyük, iri burnu kemerli, ağzı küçüktür. Dikey hatlarla taranmış sakalı çenenin altından, gittikçe genişlemek üzere, göğse kadar inmektedir. İnce belinden aşağıya doğru genişleyerek baldırlarına kadar inen etekliği, belden ayak bileklerine kadar uzanan iki dikey şeritle iki kısma ayrılmıştır. Her iki kısım da birbirine paralel yatay hatlarla süslüdür.

Tanrı sağ (negatifde sol) elinde tuttuğu mızrağı omuzuna dayamıştır. Sol elinde ucundan tuttuğu ince çubuğa bir antilop tasviri yerleştirilmiştir. Tanrının pazusu hizasından yukarıya doğru yükselen hayvan, belinden itibaren, gövdesini keskin bir kavis meydana getirmek üzere, geriye bükmüş ve başını da tanrıya doğru çevirmiştir.

Tanrıça bu tip eserlerde olduğu gibi, yarım ay biçiminde bere giymiştir. Berenin üst çevresini, ufak çizgilerle taralı bir şerit sınırlandırmıştır. Tepeden alna inen ikinci süslü şeritle de iki kısma ayrılmıştır. Alnı açıkta bırakan başlığın iki yanından çıkan saç bukleleri,

daha önce bildirdiği (Anatolia VI, 1961/62, s. 194, not. 6, 7; Belleten XXVI (1962), s. 621; Belleten XXVIII (1964), s. 563; T. T. K. Kongresi 20-26 Ekim. Ankara 1967, s. 44) bir kalıbın ve iki kurşun figürinin henüz neşredilmemiş olduğunu ifade etmektedir.

⁷ T. Özgüç, Kültepe 1948, s. 88, 89; Kültepe-Kaniş, s. 52.

dolgun yanakları boyunca ufak ağız hizasına kadar inmektedir. Bu da iri burunlu ve dolgunca çenelidir. İnce boynundan başlayan üç sıralı gerdanlığı omuz başlarına kadar inmiştir. Belin hemen üzerinde ve birbirine çok yakın olarak tasvir edilen göğüslerini elleriyle alttan tutar durumda gösterilmiştir. Etekliği tanrınınınin aynıdır. Her ikisinin de ayak parmakları itina ile belirtilmiştir. Tanrı ve tanrıça müşterek bir zemine basmaktadırlar.

İkisi arasında, ince çubuğun üzerindeki antilop cinsinden hayvan (boynuzsuz) tanrıların bastığı müşterek zemine raptedilmiştir. Hayvan, oldukça, tabii bir şekilde işlenen başını tanrıya döndürmüştür. Gövdesi, tanrıların elbisesine uygun olarak, boyundan kuyruk sokumuna kadar inen bir şeritle ikiye ayrılmış ve enine yivlerle taranmıştır.

Kayseri müzesi kalıbını, tasvirleri ve kompozisyon şeması bakımından yalnızlıktan kurtaran iki kalıp üzerinde durmak istiyoruz. Şimdi, bunlardan biri Paris'de Cabinet des Médailles'da⁸, diğeri Kopenhag Millî Müzesindedir⁹. Her ikisinin de buluntu yeri bilinmemektedir.

1. Lev. I, 2; Res. 1: Cabinet des Médailles (Paris), No. 1833. Kalıp. Serpantinden. Yük. 5 cm.; gen. 4 cm.; ka. 1, 2 cm. Alçı kalıbına göre, yukarısı dar, aşağısı daha geniş, köşeleri yuvarlak dörtgen biçiminde. Üzerinde tanrı, tanrıça ve aralarında antilop tasviri yer almış.

Tanrının giydiği külâhın yivleri ortada karşılaşıyor. İri kulakları külâhın alt sınırından yukarıya doğru taşmıştır. İri burunlu, iri patlak gözlüdür. Alt kısmı daha geniş olan kısa sakalı dik hatlarla taranmıştır. Elbisesi Kayseri kalıbındaki tanrının elbisesine benzetmekle beraber, belindeki uçları yuvarlatılmış kemeri bakımından ayrılık gösterir. Hepsinde olduğu gibi, bunun da ayakları çıplaktır. Kolları dirsekten bükülmüş, elleri göğüs üzerinde karşıkarşıya getirilmiştir. Sağ elinde tuttuğu bastonu omuzuna dayamıştır. Bastonun ucundan köşeli bir kıvrımla yukarıya çıkan nesnenin (kozalağa benzeyen) mahiyeti hakkında kesin bir karara varılamamaktadır.

⁸ P. Perdrizet, A Propos D'Atargatis, Syria XII (1931), s. 269, Lev. LIV, 3; D. Opitz, Altorientalische Gussformen, AfO, Beih. I. Graz 1933, s. 199 v.d., Lev. VIII, 12.

⁹ C. Blinkenberg, Lindos. Fouilles et Recherches I, les petits objets, Berlin 1931, s. 166, Res. 20; Th. H. Bossert, Altanatolien. Berlin 1942, s. 41, Res. 364.

Tanrıça, şapkası ve elbisesi bakımından, Kayseri kalıbında tasvir edilmiş olan tanrıçanın aynıdır. Aynı şekilde, göğüslerini elleriyle alttan tutar vaziyette tasvir edilmiştir. Kolyesi iki sıralı, ayakları çıplaktır.

Arada yer alan hayvanın gövdesi, Kayseri kalıbında olduğu gibi işlenmiştir. Yalnız, buradaki hayvan boynuzlu olup, başını da tanrı yerine tanrıçaya çevirmiştir. Aynı şekilde, üzerinde durduğu ince çubukla tanrı ve tanrıçanın bastığı zemine dikilmiştir. Bu hususiyetleri ile Kayseri-Kültepe kalıbına çok benzeyen Cabinet des Médailles kalıbındaki tanrı ile tanrıçanın yerleri değişiktir.

2. Lev. I, 3; Res. 1 : National Museet Antiksamlingen, No. 5410.

Kalıp, steatitden. Siyah renkli. Yük. 5, 4 cm.; gen. 3, 6 cm.

Üzerinde tanrı, tanrıça (kucağında çocuk) ve aralarında antilop tasviri yer almış.

Tanrının başında, Kayseri kalıbındaki tanrınıninkine benzeyen bir külâh vardır. Kulakları iri, yüzü geniş ve dolgundur. Sakalı orta uzunluktadır. Elbisesi, Paris kalıbındaki tanrının elbisesine benzemektedir. Sağ elinde Kayseri kalıbında olduğu gibi, omuzuna dayadığı mızrağı tutuyor. Sol elinde omuzuna dayadığı, köşeli olarak yukarıya doğru bükülen ucu kıvrık silâhı veya bastonu taşımaktadır. Bunun ucunda da Cabinet des Médailles kalıbındakine benzemekle beraber, daha ince ve ufak olan nesne görülmektedir. Tanrı yine çıplak ayaklı olarak tasvir edilmiştir.

Tanrıçanın kıyafeti, yukarda tasvir ettiğimiz tanrıçaların kıyafetine benzemektedir. Yalnız bunun yüzü köşelidir. Esasen, bu tip eserlerin önemli bir kısmında yüzlerin keskin hatlarla işlendiğini görmekteyiz. Tanrıça göğüsleri yerine kucağındaki sivri külâhlı erkek çocuğu tutmaktadır. Çocuk, tanrıçanın kucağında, başı tanrıya yaklaştırılmış olarak diyagonal durumdadır. Başındaki külâh yatay yivlerle bezenmiştir. Kolları dirsekten bükülüdür. Ayaklarına kadar uzanan elbisesi, belden itibaren aşağıya doğru dik olarak inen bir hatla ikiye ayrılmış, bunun iki yanında kalan kısımlar enine tertiplenen yivlerle taranmıştır. Boynunda iki sıralı kolye vardır.

Tanrı çifti arasındaki antilop (boynuzsuz) cinsinden hayvan başını tanrıya döndürmüştür. Gövdesi boyundan başlayan bir hatla, kontürlere uydurularak ikiye ayrılmış ve yatay yivlerle taranmıştır. Bu hayvan da diğerlerinde olduğu gibi, tanrıların bastığı müşterek zemine bir çubukla raptedilmiştir.

Görüldüğü üzere, üstünde durduğumuz bu üç kalıp bir grup teşkil etmektedir (Res. 1). Bunların özelliği, tanrı çifti arasında antilop cinsinden bir hayvanın tasvirinden meydana gelen müşterek bir kompozisyon şemasının varlığındadır. Biz bu şema içinde, daima aynı yerde ve aynı durumda (başını geriye döndürmüş olarak) tasvir edilen hayvanı, D. Opitz'in¹⁰ benzetmiş olmasına rağmen, mühürlerde dolurma motifi olarak görülen hayvanlarla bir tutmak istemeyoruz. Çünkü, kalıplardaki hayvanların hiç biri arka ayakları üzerinde yukarıya kalkar durumda tasvir edilmedikleri gibi, bu ayakları da işlenmemiştir. Buna mukabil ön ayakları az veya çok nisbette belirtilmiştir. Bunların daima bir çubuk üzerinde, tanrı çiftinin bastığı zeminden yükselmesi, bize tabii hayvan tasvirlerinden çok, bir standart anlamında düşünüldükleri kanısını vermektedir. Kültepe kalıbındaki tanrının aynı cinsten ikinci bir hayvanı (boynuzlu) geçirildiği çubuktan tutarak omuzu üzerinde, bir alem gibi, taşımış olması, kanaatimizce, ikisi arasındaki ilginin daha açık ve belirli bir şekilde ifade edilmek istendiğini gösterir. Bu, tanrının kimliğine ışık tutacak mahiyettedir.

J. Kupper, tanrı Amurru'nun keçi/antilop cinsinden bir hayvanla olan ilgisini incelerken bu hayvanın cinsi hakkında o zamana kadar ileri sürülmüş olan çeşitli teklifler üzerinde durmuştur¹¹. Bu tanrının ikonografisinin çok kesin bir şekilde tesbit edilmemiş olduğunu açıklayan müellif, onun gazal olabileceği görüşünü kabule temayül etmiştir¹².

J. Kupper, ayrıca içe veya dışa dönük ucu kıvrık bastonu, kesinlikle bu tanrının sembolü olarak kabul etmektedir¹³. Genellikle yuvarlak bir kavisle büküldüğü görülen bu bastonun, bazı hallerde köşeli bir açı teşkil ederek kıvrıldığını ve ucunun değişik şekillerde süslendiğini ifade eden J. Kupper, öne sürdüğü bir örnekte koçbaşı tasvirinin münakaşa edilmez olduğunu sözlerine ilâve etmektedir¹⁴.

Kopenhag ve Paris kalıplarındaki tanrıların taşıdığı ucu kıvrık nesne, kıvrımının az olması ve daima köşeli yapısıyla mühür-

¹⁰ D. Opitz, *Altorientalische Gussformen*, s. 204.

¹¹ J. Kupper, *L'Iconographie du dieu Amurru dans la glyptique de la I. dynastie babylonienne*, Bruxelles 1961, s. 49 v.d.

¹² J. Kupper, *L'Iconographie*, s. 53 v.d.

¹³ J. Kupper, *L'Iconographie*, s. 42.

¹⁴ J. Kupper, *L'Iconographie*, s. 44, 45 ve not. 6.

lerde görülen tasvirlerden ayrılmaktadır. J. Denmanville, Kopenhag kalıbındakinin ucu kıvrık silâh olabileceğini ifade etmektedir¹⁵.

Biz, kalıplar arasında belirtmeye çalıştığımız farklara rağmen, her üçünde de antilop cinsinden bir hayvanın tasvir edilmiş olmasına dayanarak, bu tanrı tasvirlerinin tanrı Amurru ile münasebete getirilebileceğini düşünüyoruz. Tanrı Amurru, Assur Ticaret Kolonileri Devrinde Orta Anadolu'ya yabancı değildir. İsmi, tabletlerde adı geçen tanrılar arasında yer almaktadır¹⁶. N. Özgüç silindir mühürlerin Anadolu-Mezopotamya münasebetlerine tanıklık eden çivi yazılı vesikaların muhtevalarına paralel gittiklerini ifade etmektedir¹⁷. Gerçekten, Assur Ticaret Kolonileri devrinde Mezopotamya-Anadolu arasında gelişen ticaretin yanısıra kuvvetli kültür münasebetleri olmuş ve Orta Anadolu'da yeni bir tasvir sanatı başlamıştır. O zamana kadar kullanılmayan silindir mühür tanınmış¹⁸ ve karşılıklı tesirlerin kaynaşmasıyla mühür sanatında mükemmel bir yerli üslûp ortaya çıkmıştır¹⁹. N. Özgüç, yerli üslûptaki Kültepe mühür baskılarında Babilli tanruların yeni, Anadolu'lu özellikler kazanarak tasvir edildiklerini belirtmiş²⁰ ve iki mühürdeki tasvirlerin, gazalle olan ilgilerinden dolayı, tanrı Amurru ile münasebete getirilebileceğini ifade etmiştir²¹.

Ucu kıvrık silâhın, Anadolu grubundaki mühür baskılarında bazı "Av tanrıları" tarafından taşındığı görülmektedir²². Bunlar arasında sivri külâh giymiş bir tanrı bir elinde bu silâhı taşıırken, diğer eliyle gazal cinsinden bir hayvanı boynundan yakalamaktadır²³.

¹⁵ J. Denmanville, *La collection Thierry*, RAss 60, 2 (1966), s. 168. Kanaatımızca, bu da neşretmekte olduğumuz kalıptaki hayvanın biçiminde bir standarttır.

¹⁶ A. Goetze, *Kleinasien*. 2. Aufl. München 1957, s. 80; Hirsch, *Untersuchungen zur altassyrische Religion*, AfO, Beih. 13/14. Graz 1961, s. 5, 36; J. Lewy, *Amurrutica*, H. U. CA. XXXII (1961), s. 33; J. Kupper, *L'Iconographie*, s. 32, 78; H. Lewy, *Anatolia in the Old Assyrian Period*, *The Cambridge Ancient History* I. Cambridge 1965, s. 16.

¹⁷ N. Özgüç, *Kültepe* 1949, s. 97.

¹⁸ N. Özgüç, *Kültepe* 1949, s. 97 ve not. 464.

¹⁹ N. Özgüç, *Kültepe* 1949, s. 103 v.d.; *Anadolu gurubu*, s. 3, 4.

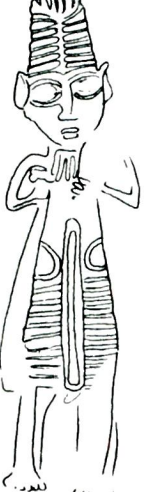

²⁰ N. Özgüç, *Anadolu gurubu*, s. 17.

²¹ N. Özgüç, *Anadolu gurubu*, s. 20, Lev. I, 2; IX, 25.

²² N. Özgüç, *Anadolu gurubu*, s. 24, Lev. XXI, 62, 63; XXII, 66, 67; XXXIII,

68.

²³ N. Özgüç, *Anadolu gurubu*, Lev. XXII, 67.

Müze	K I Y A F E T			Standartlar	Silâh - Amblem
	Tanrı	Tanrıça	Çocuk		
KAYSERİ MÜZESİ					
BIBLIOTHEQUE NATIONALE PARIS					
KOPENHAG MİLLÎ MÜZESİ					
LUVR MÜZSİ PARIS					

1a

1b

2

3

I

2

Tasvir bu iki özelliği ile, yani ucu kıvrık silâh ve gazalle beraber tasvir edilmiş olmasıyla, bir yandan tanrı Amurru'nun vasıflarını hatırlatırken, diğer taraftan üzerinde durduğumuz kalıplardaki tanrıların özelliklerine yaklaşmaktadır.

N. Özgüç, Kültepe'de yerli üslûptaki mühürlerde, çevresinde çeşitli hayvanların yer aldığı tanrıçanın kutsal hayvanının antilop (dağ koyunu) olduğunu bildirmekte²⁴ ve bu gruba giren mühürlerden bazılarında antilop taşıyan çıplak tanrıçanın varlığını açıklamaktadır²⁵. Kültepe'de II. katta bulunan diğer bir mühür baskısında elleri ile göğüslerini alttan tutar durumda tasvir edilen "çıplak tanrıça"nın omuzlarından birer antilop, yarı bellerine kadar, çıkmaktadır²⁶. Kültepe Ib katı mühürleri arasında da antilop cinsinden bir hayvanla ilgili tanrı ve tanrıça tiplerinin yaşamaya devam ettiğini görmekteyiz²⁷. Mühürlerden verdiğimiz bu örneklerle, kalıplardaki tanrıça tasvirlerinin münasebete getirilip getirilemeyeceğini, kesin olarak ifade edecek durumda değiliz. Yalnız, onların yardımı ile antilopla ilgili ulûhiyetlerin Assur Ticaret Kolonileri devrinde Anadolu'ya yabancı olmadıklarını ifade edebiliriz.

Bu devirde ve bilhassa onun geç safhasında, sevilen bir tasvir sanatının temsilciliğini yapan "kurşun figürin ve taş kalıplarının" Anadolu özellikleri üzerinde, etraflıca durulmuştur²⁸. Bundan başka, bu sanat eserlerinin daha sonraki devirlerin sanatına da öncü oldukları iyi bilinmektedir²⁹. Biz burada, bu tek eser münasebeti ile bu iki konu ve menşep problemleri üstünde durmayacağız. Ancak, "kurşun figürin ve taş kalıpların" da "yerli üslûptaki silindir mühürler" de olduğu gibi, Kuzey Mezopotamya ve Anadolu'nun kurdukları

²⁴ N. Özgüç, Anadolu grubu, s. 27.

²⁵ N. Özgüç, Anadolu grubu, s. 28, Lev. XXV, 75.

²⁶ N. Özgüç, Kültepe'de 1950 yılında T. T. K. adına yapılan kazıda bulunan mühür ve mühür baskıları hakkında önrapor, Belleten XVII, 65 (1953), s. 122, Res. 38.

²⁷ N. Özgüç, Kaniş Karum'u Ib katı mühürleri ve mühür baskıları. T. T. K. Yayınlarından - V-25. Ankara 1968, s. 5, Lev. XXII: s. 6, Lev. XVII, D.

²⁸ K. Bittel, Grundzüge der Vor- und Frühgeschichte Kleinasiens, 2. Aufl. s. 51; T. Özgüç, Kültepe 1949, s. 70, 71; N. Özgüç, Anadolu grubu, s. 7-8.

²⁹ K. Bittel, Ausgrabungen in Boğazköy. Neue Deutsche Ausgrabungen im Mittelmeergebiet und im Vorderen Orient. Berlin 1959, s. 95; N. Özgüç, Kaniş Karum'u Ib katı mühürleri ve mühür baskıları, s. 6.

münasebetler sonucunda, o devrin dinî inançlarını, tanrı tiplerini aksettiren, ikinci bir tasvir sanatı kolu olarak Anadolu'da geliştiğini kesinlikle ifade edebiliriz. Bunlarda yalnız belirli, tek bir tanrı tasvir edilmemiştir. Silindir mühürlerde olduğu gibi, bu eserlerin çeşitli tanrıları ve ayrıca mitolojik varlıkları da konu içine aldığı, Konya yanındaki Karahöyük'te bulunduğu bildirilen³⁰ sfenks ve arslandan müteşekkil kurşun figürin grubundan anlıyoruz.

Yukarda, kompozisyon, üslûp ve kıyafet bakımından bir grub teşkil ettiğini gördüğümüz Kültepe/Kayseri, Kopenhag ve Paris kalıplarındaki tasvirlerle, Alishar'da³¹ ve Kaniş Karum'unda Ib katında³² bulunmuş olan bir kalıbın tasvirleri çok benzemektedir. Bunlar, yazımıza konu olan üç eserin devrinin (Assur Ticaret Kolonilerinin geç safhası) ve diğer ikisinin bulunduğu bölgenin tayinine imkân vermektedir. Yalnız, Alishar (d. 154) ve Kültepe (Kt. h/k 89) kalıplarında hayvan tasvirleri mevcut değildir; bu sebeple üzerlerinde durmadık. Bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere, Kültepe'de bulunmuş olan yeni kalıp da Ib katına ait olup, Assur Ticaret Kolonileri çağının geç safhasında yapılmıştır³³.

³⁰ S. Alp, T. T. Kurumunun 1964 yılı Genel Kurul toplantısı-Kazılar, Belleten XXVIII (1964), s. 563; Zylinder und Stempelsiegel aus Karahöyük bei Konya, s. 15.

³¹ H. H. von der Osten, OIP XXIX, s. 15.

³² T. Özgüç, Kültepe-Kaniş, s. 53 ve not. 88, Lev. XXXIV, 3.

³³ Halen Louvre Müzesinde AO 1555 4 numara ile teşhir edilen ve buluntu yeri bilinmeyen kalıp, makalemizde ele aldığımız üç kalıpla, kompozisyon şeması bakımından, birlik göstermektedir. Eserin fotoğrafını neşretmeme müsaade buyuran Dr. Pierre Amiet'eye kalbî teşekkürlerimi sunarım (Lev. II, 1-2; Res. 1).